

MILAN SKALKA

Groteska

aneb

Co naděláš?

MILAN SKALKA

Všechny události v tomto spisku popsané se udály a jsou založeny na skutečných a vcelku nepopíratelných faktech. Osoby mají toliko poněkud pozměněná jména.

Psáno na přelomu 70. a 80. let minulého století. Neupravováno.

Groteska aneb Co naděláš?

(Ze života a díla docenta doktora Antonína Káněte doktora věd)

Praha 2011

Seznam zkratek případně ne zcela srozumitelných dobových termínů lze nalézt na internetu nebo v publikaci F. Štveráka *Schematismus k dějinám KSČ 1921–1989* (vyšlo 2011).

TAK JSEM VSTOUPIL DO DĚJIN SOCIOLOGIE A BYLO TO snazší, než jsem si kdy pomyslel. A papír na to mám. Dne 25. října 1980 jsem obdržel dopis, v němž to stojí černé na bílém: I Ty máš své místo v dějinách sociologie. Spolu s katedrou i Tebe jsem zařadil do druhého svazku. A já, do dějin sociologie vzatý, se tomu dobrému muži, který to způsobil, chci odvděčit tímto hanopisem. Ono to do dějinvzetí totiž vůbec nebylo bezbolestné. Tak už to ale chodí.

Ten dobrý muž, hlavní hrdina tohoto hanopisu, se jmenuje docent doktor Antonín Káně doktor věd. Nejmenuje se ani Antonín ani Káně. Nejmenuje se dokonce ani Antonín Káně. Jmenuje se docela prostě docent doktor Antonín Káně doktor věd. Na ústavu Akademie věd, kde se dlužno zapisovati, ale kde to nikdo nekontroluje, takže se lze zapsat jako Karel IV., Anežka Hrušková nebo maršálek Radecký, se většina normálních lidí zapisuje klikyhákem, k němuž připojí zcela smyšlené číslo, jež vydává za číslo svého občanského průkazu, uvede smyšlenou osobu, kterou

jest navštívit, a připojí „služ.“, aby bylo jasné, že nejde jen tak kecat. Jo, a jako pracoviště obvykle uvede PKOJF nebo ZOO nebo něco podobného. Odvážnější píší SPK nebo FMV. Ne tak docent doktor Antonín Káně doktor věd. Protože rubrika „navštěvující“ je zvlášť čtyř centimetrů, vpiše docent doktor Antonín Káně doktor věd své jméno do dvou řádků, využívaje dobrodiní miniaturizace a služeb svých silných brýlí, jež mu předepsal doktor Zdeněk Sova kandidát věd. Vznikne tak pozoruhodné kaligrafické dílko doplněné vskutku autentickými údaji o osobě navštívené, o čísle občanského průkazu osoby navštěvující a o pracovišti docenta doktora Káněte doktora věd, vše doplněno čitelným „služebně“. Jak jinak.

Docentu doktoru Káněti doktoru věd jsem kdysi zcela nenuceně říkal Tondo. Učili jsme spolu na počátku šedesátých let asi tři roky na pedagogickém institutu. Tehdy byl pocíťován akutní nedostatek učitelů a učitelek, takže ministerstvu školství bylo zřídit několik desítek pedagogických institutů v nejnemožnějších místech naší vlasti. On byl Tonda, já Milan, oba čičmundové, kde nic tu nic. Byly však mezi námi dva rozdíly, jak se ukázalo později nikoliv nepodstatné. Tak především Tonda byl o pět let starší, vlastně stále je o pět let starší. Tonda se zajímal o fotbal, kdežto já nikoliv, zatímco já jsem se zajímal o sociologii, kdežto Tonda nikoliv. V důsledku těchto dvou podstatných rozdílů a shluku několika nepodstatných dalších okolností se stalo, že jsme se po letech, přesněji v roce 1976, sešli znovu na jedné katedře tentokrát již v žádném Zapadákově, ale přímo ve stověžaté matičce měst. Tonda jako vedoucí katedry, já jako čičmunda. Tonda jako

doktor sociologických věd, já – ale to jsem už vlastně řekl. Já jako čičmunda, prostý kandidát, nikoliv strany, ale sociologických věd.

Zajisté nebylo lze za změněných okolností, a když se na to dívalo tolik lidí, tedy členů katedry, kterou Tonda dostal jako nevyžádanou prebendu, napjatě očekávajících, co se z něho vyklube, ba co se z toho vůbec vyklube, zajisté nebylo možno se při tolika lidech a za tak změněných okolností vrátit k příliš familiárnímu Tondovi. Ale ani ostatní nevěděli, jak z této překerní situace, a nový šéf záhadně mlčel. Jsme jistě všichni odboráři, to jistě, protože s tím ostatním to tak jednoznačné již nebylo, tak proč tedy ne „soudruhu“. Pokus ztroskotál. Tonda nereagoval. Tonda neslyšel. Na „soudruha“ neslyšel. Ani na „soudruha Káně“ neslyšel. Julinka Havlasová to nakonec šťastně vyřešila. Se svým dívčím úsměvem pokročilé čtyřicátnice vykouzila „soudruha docenta“. Tonda slyšel. A bylo to.

Když jsem k němu poprvé vstoupil na jakýsi úvodní pohovor a když jsme tedy byli mezi čtyřma očima, vrátil jsem se k Tondovi, což jsem pokládal za normální. Tondo. Nereagoval. Neslyšel. A tak jsem dostal první poučení o tom, co je normální a co není. Bylo to normální. Mně bylo trapně až na půdu. Za něho. Ale co naděláš, slyšel.

Soudruh docent přišel na katedru z jednoho ústavu, kde měl dvě stě podřízených, z toho sedm sekretárek k ruce. Nás na katedře bylo šest. S ním sedm. Přiměřeně tomu a přiměřeně účtě, jíž se náš obor těšil na fakultě i v celé společnosti, jsme měli jednu místnost pět krát čtyři metry, sekretářku na půl úvazku (čtyřicet čtyři let, udržovaná, členka strany), šedesát interních studentů a od

roku 1969 celkem šest šéfů. S Tondou sedm. Tedy jeden šéf za rok, což je slušný celostátní průměr nebo, jak říkával feldkurát Katz, slušný výkon na tak malou farnost. Asi jsme zlobili. Jeden šéf odešel výš, druhý hrozil uchlastáním, ale nakonec se vyléčil z přepracování a taky odešel, leč nikoli vzhůru, nýbrž tak zvanou boční arabeskou, třetí prostě zmizel, čtvrtý se zbláznil, pátý zůstal mezi námi jako řadový docent, šestý je v diplomatických službách, když byl u nás hostoval pouze dva měsíce, bůhsud' proč, sedmý je Tonda. Dodnes. Zatím. Zatím?

Řídit dvě stě lidí, ústav s patnácti místnostmi a sedmi sekretářkami k ruce je arciť něco jiného než řídit katedru o šesti lidech a jedné místnosti. Takže to začalo tou místností.

Onen úvodní pohovor jsem tedy neodbyval, jak by se dalo očekávat, v oné jedné místnosti, kde jsme zkoušeli, schůzovali, dělali státnice i rigoróza, kecali, diskutovali, hádali se i ožírali. Jeden ze zmíněných šesti šéfů, nikoli však vyléčený přepracovaný, měl úsloví, které se sice moc nerýmovalo, ale jehož pravdivost se měla záhy prokázat – dokud se ožíráme, dotud se nepožíráme. Tak tedy v této místnosti, kde jsme přežili šest šéfů v relativním zdraví, protože jsme se ožírali nepožírajíce se s neúprosnou pravidelností jednou za tři měsíce, tedy v této místnosti jsem se nedopustil onoho, jak se posléze ukázalo, již tehdy osudného faux pas. V této místnosti tedy ne. Byl by omyl předpokládat, že na místnosti nezáleží. Záleží. Na místnosti záleží nejvíc. Aspoň Tondovi. Pardon. Soudruhu docentovi.

Stoupal jsem po rokokovém schodišti, které kdysi kdosi včlenil do gotické stavby našeho staroslavného učení a učinil tak vkusně

a s citem. Vlastně nestoupal jsem. Funěl jsem. Tehdy jsem vážil něco kolem metráku a kouřil čtyřicet denně. Blbec. Když jsem byl funě vystoupal do třetího poschodí, které však již nebylo rokokové, zaklepal jsem na jediné dveře na chodbě se nacházející. Po lehce dramaticky zadržovaném – vstupte – jsem otevřel. Bylo mě zříti Tonda. Ale nejen jeho.

Ale ne, nebyla tam ženská. Tak jednoduché to s Tondou nebylo, ačkoliv fámy byly všelijaké. Já jsem šel ke služebnímu pohovoru, jak se ono setkání oficiálně nazývalo. Služební pohovor se obvykle odbývá ve služebních místnostech. Ale kde měl Tonda vzít služební místnost, když nás bylo šest, sekretářka (na půl úvazku, 44, udržovaná, členka strany), šedesát studentů a jedna místnost na státnice, na zkoušení, na schůze a na kecání? Kde měl Tonda vzít služební místnost, aby služební pohovor byl důstojný? A pak jsem pochopil, že v jeho slabosti pro fotbal byla vlastně jeho síla. On s náma nechtěl hrát tak, že my budeme na vlastním hřišti. V té místnosti jsme totiž byli doma my. Ne tak Tonda.

Místnost, do níž jsem vstoupil, byla zvicí dvaceti metrů čtverečních a „skromně“ zařízená. U okna stál kvazimahagonový psací stůl s otáčecí sekretářskou židličkou, vlevo ode dveří se vyjímal vínově červená sedací souprava (dvě křesla, kanape) a stolek, v pozadí prázdná knihovnička s malým, leč uzavřeným příručním barem. Podstatnou část místnosti však zaujímal letiště. Tedy dvojlůžková manželská postel přizdobená dvěma nočními stolky, dvěma lampičkami, jen Panna Maria s jezulátkem chyběla. Na posteli, přesněji na vínovém přehozu, bylo elegantně pohozeno několik knih, jež bylo zřejmě možno snadno mávnutím ruky

shodit, aby postel mohla sloužit svému původnímu i odvozenému účelu. Byl jsem v hotelovém pokoji.

Pokoj však nepáchl neřestí aniž čímkoliv jiným. V ovzduší nicméně poletoval průser. Takže to přece jen páchlo.

Zbývá vysvětlit, jak Tonda k hodinovému hoteliérství přišel. Prostě. V době, kdy byl odejit na katedru z ústavu, měl stále ještě na rektorátu naší ctihodné univerzity řadu známých, z nichž někteří mu měli být, alespoň dle jeho značně patriarchálních představ, zavázáni. Tak třeba rektor. On totiž Tonda přišel na ústav z jedné zcela nejcentrálnější instituce, kde byl vedoucím oddělení. Že to nebyl Svaz invalidů ani chovatelů drobného zvířectva, netřeba snad podotýkat. Byla to instituce nejcentrálnější a Tonda v ní nebyl nejmenší mezi městečky judskými. Z titulu svého postavení v této nejcentrálnější instituci – podle jeho vlastního vyjádření – udělal Fricka rektorem, takže Fricek mu má být za co vděčný. Nemám místnost, dej místnost. Není mi známo, zda měl rektor smysl pro humor či byl veden prostou neřešitelností situace, neb univerzita jak známo místnostmi nikdy neoplývala, prostě dal Tondovi hotelový pokoj. Tedy pokoj univerzitního hotelu, o jehož existenci ostatně málokdo ví. Ale jest takový hotel. A Tonda v něm řídil katedru. S mahagonovým stolkem, dvěma křesly, kanapem, letištěm a prázdnou knihovnou. A malebně pohozenými knihami.

Necítě páchnoucího v ovzduší průseru aniž ho vida poletovat, zajímal jsem se nemotorně o knihy, což dělám vždy a vždycky tak porušuju společenský bonton. Toto porušení mi však tentokrát nahrálo. Tři, kteří byli již přede mnou na služebním pohovoru, si

totiž, jak jsem posléze zvěděl, všimli sice postele zvané ruzyňská, leč nikoliv knih na ní malebně rozhozených. V očích Tondových to bylo něco podobného jako všimnout si malého bílého psíčka a nevšimnout si infantky. Říkám – něco podobného, protože pro Tonda byl Velázquez patrně představitel eurokomunismu a blízký přítel Carillův, a infantka označení pro duševně chorou. Tedy bylo to něco jako špatný faux pas (čti jak slyšíš). Ony ty knihy totiž byly Tondovy. A nevšimnout si jich znamenalo dotknout se drátů na zem spadlých.

Ale ne. Tonda nebyl maniakální sběratel knih jako já, který si tím strašně komplikoval rozvody a následná stěhování, byl to člověk vážný a uvážlivý. Uvážlivě investoval a proto zřídka do knih. Ty knihy tedy byly Tondovy v tom smyslu, že to byly knihy z pera Tondova. Jen já jsem si jich všiml. Toto všimnutí způsobilo, že ovzduším přestal poletovat průser. Aspoň na čas.

Říká se, trochu zlomyslně, ale myslím, že s notnou dávkou dobře odpozorované reality, že psychologové a sociologové obvykle píší o tom, co je osobně nejčastěji pálí. Pominu-li onu sociologii, která sestává z pouhého skládání slov, tedy pominu-li asi devět desetin celé sociologie, pak tomu tak patrně je. Znáám ostatně případ docentky, jejíž kniha ze sociologie rodiny, vydaná pod přitažlivým titulem Jak si poradit s rodinnými konflikty, vyšla v době, kdy se jí po odevzdání rukopisu podařilo rozvést, vdát se a jejímu druhému muži ještě utéct s poněkud mladší knihovnicí tam, odkud se legálně a bez průseru vracejí jen kapitáni Minařici. Tonda totiž neskládal pouhá slova. Psal o problémech, které ho pálily. A protože pálily jeho a protože knihu psal ještě sedě v instituci nejcen-

trálnější, pálily arcit' společnost celou. Bylo třeba pohasit. Anebo fouknout do plamene, co já vím.

Knihy se jmenovala libozvučně až zvukomalebně *Realita elity*. Nešlo v ní o nic méně než – po stopadesátistránkovém úvodu o tom, kdo kdy co napsal o elitách – o důkaz, že na sklonku šedesátých let se vytvořila intelektuální elita, jež terorizovala pilné včeličky vědy, které si ani neškrty, jimž rádeček nevyšel, jimž slovíčko neprošlo, pilné včeličky, jimž intelektuálně elitářští trubci sežrali všechn vědecký med. A Tonda nyní v póze včelí královny-matky odsoudil tyto trubce vědy a dokázal, že konečně žijeme ve šťastných dobách, kdy elit není a toho bohda nebude, aby byly, že konečně se přiblížily ty krásné chvíle, jež popsal Marx ve svém díle atd., atd. Ta *Reality elity*, jak se kniha jmenovala, vlastně to Tondou dokázané nebytí elity, mi jaksi nehrálo v hotelovém pokoji a se mnou, který si jde pro poučení, zcela soudružské, jistě, ale přece jen... Tehdy jsem zdaleka nevěděl, jak moc platí, že nejen některá zvířata, ale i někteří Nikdyelitáři si jsou rovnější. Ale co naděláš.

Po proboleném problému elit se Tonda posléze vrhl na téma, které nemělo zdaleka palčivou chuť aktuální reality, ale zato nadčasovou sladkost věčně zakázaného. *Freude, Freude*, vždy na Tebe dojde. Nedošlo. Knížka, jejíž šedomodrý obal se něžně, skutečně velázquezovsky vyjímal na karmínovém potahu ruzyňského lože, svým vtipným titulem kladla problém arcit' nelehký: Krize v rodině nebo rodina v krizi? Napsat to já, byl by průser až na půdu. Právě jsme jednu krizi horko těžko zažehnali, a už je tu kdosi s další. V jaké krizi že to rodina je, ptal by se bedlivý cen-

zor, kdyby to nebyl psal soudruh z instituce nejcentrálnější. A tak Tonda na tři sta stranách vyřešil krizi rodiny, dal cenné rady, jak jí předcházet, pohovořil o matriarchátu, načrtl několik miniportrétů zasloužilých i méně známých emancipátorek, informoval čtenáře o sexuální výchově ve Švédsku a tělesnýchmírách filmových hvězd, pod čarou zevrubně vylíčil milostné osudy Sofie Lorenové, zkrátka počtení pro školu, kancelář i domácnost. Jen na toho Freuda jaksi nedošlo. Aspoň ne v té knize. Všechno jde, když se chce.

Takovou knihu jde napsat. Tot' samozřejmé. Metoda je prostá. Stačí pilně číst *Sto plus jedna* zajímavostí ze světa v krizových letech, kdy se nad nějakou tou malou českou pornografií očko nebděle zamhouřilo, vystříhat, slepit a doplnit *Původem rodiny*, *soukromého vlastnictví* a *státu šarmantního Bedřicha Engelse*, *formálního to otce Marxova nemanželského dítěte*. Dobrá, napsat, jak napsat. Ale jak vydat? Všechno, jde, když se chce, pardon, když se může. Tonda byl přece na instituci nejcentrálnější. Nic snazšího než si povolat dva potenciální recenzenty a slůvkem naznačit, co se chce. A pak vždycky všecko jde, když se chce. Protože jak by se proboha potenciálním recenzentům nechtělo, když se soudruhu z instituce nejcentrálnější zachtělo. Mocně zachtělo. Neelitářsky se zachtělo říci konečné slovo. Jedna má dávná přítelkyně, lékařka v oboru psychiatrie, má pro tento nutkavý intelektuální stav slovo nespisovné, leč případné. Vyblejt se. Tonda se tedy, pardon, Tonda řekl konečné slovo. *Roma locuta, res finita*. A je to.

Jeden z recenzentů byl starý, zkušený sociolog, který se Tondovi jaksi vlichotil do přízně, patrně aby nemusel do penze, protože

již i tak osm let přesluhoval. Zdraví sloužilo. A baletky se s rozvíjejícím socialismem i při několikerém snížení cen spotřebního zboží nestaly levnějšími. Nestaly se zřejmě zbožím hromadné spotřeby. A tak staříčkový profesor nějakou tu stokorunku na přilepšenou pro chudé talentované umělkyně přece jen potřeboval. Hrbil se za buržoazní republiky, úpěl pod nacistickou tyraní, lkal nad proradností národně socialistické strany, již byl do Února členem, proč by dnes, když mohl konečně svobodně dýchat, nemohl vdechnout něco ducha svatého z pera soudruha nejpopovolanějšího. Vdechl. Jak to mohl jeho staříčkový žaludek přežít, je mi dodnes záhadou.

Vlastně ani moc není. Ono staříčkového profesora, o němž je řeč, který přežil všechny myslitelné evropské režimy dvacátého století, patrně nejlépe charakterizuje moje malá životní zkušenost, kterou lze nazvat Příběhem o tom, jak přestaneš být, aniž být přestaneš.

Jmenuju se Milan Skalka a několik let jsem učil na katedře sociologie. To není vychloubání, ani nezávazné sdělení, to je nutný předpoklad onoho příběhu. S profesorem, o němž je řeč a který byl členem snad všech myslitelných politických stran, co od dob Rakousko-Uherska byly, snad kromě henleinovské (bylť rodák z Polabí), jsem se znal z poloviny šedesátých let, kdy jsme sedávali v různých komisích najmě pro udělování onoho komického titulu kandidáta sociologických věd. Profesor byl pokládán za nestora české sociologie, leccos pamatoval a vyprávěl o tom zajímavě. Jeho inteligence a absence některých morálních skrupulí by mu umožnila přežít zřejmě cokoli. Byl prapůvodně skutečně sociologem. Pak jím nebyl, neb nesměl, jako nikdo v té době. Pak jím zase

nebyl, neb nebyla sociologie. Pak jím zase byl, neb sociologie zase byla. Mezi tím byl leccíms a vším byl rád a jeho výrok, že se sociologií, tou děvkou, se kterou se vyspal kdekdo, on, počestný občan pražský a rodák polabský, nechce mít nic společného, vstoupil do sociologického folklóru. V době, kdy jsem ho poznal já, se sociologie zřejmě změnila v kající Maří Magdalénu, neb profesor ji opět vzal na milost. Možná ona jeho, člověk neví, jak to s Mařími Magdalénami chodí. Já tedy rozhodně ne. Do povědomí vstoupilo jeho hlaholivé volání – já když slyším slovo sociologie, hned se dám na pochod, jako ta cirkusová kobyla, když slyší komediantský buben. No, komediant to byl. A parádní.

Tedy, já Milan Skalka, z katedry sociologie, jsem se znal s profesorem dobře. Moc dobře a on se burácivě těšil, co zas nového vydám, bože, jak ten se nemohl dočkat, čert ho vem, ačkoliv asi nikdy nic nečetl, co jsem sepsal. Profesor vlichotivší se do přízně Tondovy, který tehdy stál na místě vysokém převysokém, se stal mým supernadřizným. Oddechl jsem si. Profesor mne přece znal, takže mne teď nepodrazí. Nepodrazil. Šel jsem po chodbě, po úzké chodbě staré univerzitní budovy, takže nebylo možné se minout a jako se nevidět, a proti mně profesor. Než stačím pozdravit, profesor burácí – tak co nového, soudruhu Mužíčku, na katedře filosofie? Jmenuju se Skalka. Pracoval jsem na katedře sociologie. S profesorem jsem naposledy důvěrně seděl tři měsíce před tímto jeho monologem. Tak co nového, soudruhu Mužíčku, na katedře filosofie? Ano. Pochopil jsem, že neexistuju, že jsem přestal být. Pro profesora jsem přestal být. A on mi to přece ani neřekl. Co nového, soudru.... atakdále, atakdále, atakdále. Co nadělaš.

Tento profesor tedy zajisté neodmítl posoudit knihu soudruha docenta. Byl všechno a vším mohl být. Blb ale nebyl. Věděl, co čte, a věděl, co za hrůzu čte. Věděl, že toto ani při nejlepší vůli za vědu vydávat nelze. Ale věděl arciť taky, že nemůže napsat tak prr, odsud potud, toto žádná věda není ani při nejlepší vůli, toto se vydat nedá, toto je sit venia verbo, ano tak by to profesor řekl, toto je sit venia verbo sračka, to věděl taky. Podle amerického pavědce Leona Festingera, ostatně kdo ví, není-li to nějaký sionista, mělo u páně profesora dojít k těžké kognitivní disonanci, podle fideistického pavědce Viktora Frankela k metafyzické úzkosti a podle přísluhovače západoněmeckých zbrojařů pavědce Karla Jasperse k pocitu viny. Ne tak u pana profesora, jemuž se sionismus přičil, který fideismus upřímně odmítal a se žádným západoněmeckým zbrojařem se osobně neznal. Stolice tuhá. Spánek přirozený, žádná farmaka. To vše v pozhnaném věku třiasmdesáti let. Tak na zdraví. Chutě do toho a půl je hotovo.

Řešení bylo prosté. Geniálně jednoduché. Ideu napsat stručný, leč kladný posudek, profesor okamžitě zavrhl. Vypadal by nutně jako naprostý blb a on přece nebyl ani částečný. A ani se jím nechtěl jevit, což byla kromě baletky jeho jediná, avšak pozoruhodná životní konstanta. Napsal tedy posudek devatenáctistránkový, sám jsem jej četl. Co slovo, to perla, co věta, to Mont Blanc chvály, co odstavec, to Everest opěvání. Ale závěr posudku nebyl doporučující. Toho totiž nebylo třeba. Profesor nenapsal – doporučuji knihu atd., nenapsal ani jedinou připomínku. Nic takového. Napsal: Od dob Engelsových nevyšla o rodině kniha závažnější, zásadnější, principiálnější a novátorštější. Není to jen vědecký

převrat, je to výzva, je to signál, je to plamen... Sociologická kobyla zaržála.

Co je moc, je moc. Každý, kdo měl Krizi v rodině v ruce, vskutku každý si povšiml té zlomyslné nadsázky, té nehoráznosti, toho flagrantního výsměchu, jen Tonda ne. On si totiž tuto větu, vlastně ty dvě věty, to kobylí zaržání, nechal vytisknout polotučně na záložku. A bylo to. Profesor se blbem nestal, neb jím nebyl.

Nahlédli jsme do duchovní dílny soudruha docenta, jest nám nahlédnout do jeho dílny organizátorsky řídící, jak se někdy říká, ale dnes se ještě hezčeji říká – decizní. Soudruh docent měl nyní ve své decizní dílně s dvoulůžkovou postelí decidovat o mém osudu. Žádný Tonda. Ale já jsem si všiml. Já jediný jsem si všiml – ne pelechu, ale knih. Knih z pera soudruha docenta. A tím jsem byl načas zachráněn. Mělo se ukázat, že to bylo Pyrrhovo vítězství, protože na poli cti a slávy, které přede mnou soudruh docent rozeštel, zůstal nejen chumel popsanych a nikdy nevydaných papírů, ale i mé unavené, k smrti unavené tělo. To není nadsázka. Od jisté doby s tím slovem nežertuju, i když si stále říkám It's show-time, Fosse. Ale už si nekapu do očí, nepolykám prášky, piju málo a milenku mám jenom jednu. Co naděláš. It's show-time, Fosse.

Leč nebylo natrvalo souzeno soudruhu docentovi zůstat hodi novým hoteliérem. Kromě píce, dioptrických brýlí, několika knih, kostkovaného saka, záliby v rubensovských tvarech a pronikavého, leč nepříliš příjemného pohledu nebylo možno Tondovi upřít schopnosti organizační. Jako zástupce ředitele učňovské školy pro věci technicko-organizační by byl býval člověkem na svém místě. Ale Tonda nebyl zástupcem ředitele učňovské školy

pro věci technicko organizační. A přece byl člověkem na svém místě.

Profesor Peter uvádí údajně ověřenou historii. Admirál Nelson byl povolán, aby s novou flotilou vyrazil na moře a odvrátil nebezpečí, jež hrozilo Anglii ze strany flotily španělské. Přečetl si nejprve seznam svých nově přidělených důstojníků a zhrozil se. Jejich velitelská neschopnost byla notoricky známa. Jist si porážkou vyplul na královský rozkaz na moře. Španělští důstojníci však byli rovněž na svých místech. Nelson zvítězil.

Býti na svém místě znamená podle profesora Petera pohybovat se vzhůru či bočními arabeskami tak dlouho, až člověk dosáhne maxima své nekompetentnosti. Stav se docentem a doktorem věd stanul tedy Tonda pevně a přesvědčeně na svém místě, pro něj byl vybrán snad nevyzpytatelnou moudrostí Prozřetelnosti nebo v důsledku předzjednané harmonie. V každém případě však v souladu se zákony profesora Petera. A žádný Cromwell, který by zvolal: Již dlouho jste seděli na svých místech, pánové, jděte! Věru žádný Cromwell v dohledu nebyl. A není.

Malý renesanční paláček s poplivaným dvorem, který používali návštěvníci nedaleké hospody k účelům sociálně hygienickým, byl místem, na němž se měl organizační talent soudruha docenta znamenitě rozvinout. Bylo-li to vůbec možné. Avšak pojem rozvíjení je pojem, jak známo, mnohoznačný, takže to možné bylo.

Renesanční paláček měl být pro Tonda danajským darem, na němž si měl vylámat zuby. Ale takových pokusů už v dějinách bylo. Tonda se dal do práce. Přesněji – všichni jsme se dali do práce studenti, asistenti, docent a naopak – docent, asistenti, studenti

a k tomu něco truhlářů, pokladačů linolea, sklenářů a řemeslníků neurčitých profesí. Řekl jsem všichni. Ale to není přesné, protože Eda Beneš se do práce nedal. Tedy nedal se do práce na renovaci renesančního paláčku. Ostentativně na to tento řka, že je to věcí OPBH, univerzity nebo kterého čerta, ale že on, docent řádně habilitovaný, který to nedostal zadarmo, nebude pokládat kovraly ani stěhovat nábytek. A nazdar. Seděl doma, studoval, psal o nějakých pavědcích či co a kovral nekladl a nábytek nestěhoval. Měli jsme za to, že se dočká věru docentské odplaty. Měli jsme za to marně. Eda Beneš, ač tak tragicky stigmatizován svým jménem, na to a na Tonda ostentativně tento, jak výše řečeno. Ve slabé chvíli sdílnosti mi soudruh docent řekl, že se docent Beneš, tedy Eda, jako odcizuje kolektivu katedry. A protože odcizení za socialismu je jen stěží možné, činil Eda cosi mystického. Ve skutečnosti na to jen tento. A tomu se říká odcizení. Alienace. A píšou se o tom knihy.

Kolektivu odcizený Eda Beneš, který byl vedoucím katedry v letech 1965 až 1971, přišel na katedru, do paláčku až poté, co kovraly byly položeny, okna zasklena, zdi nabíleny a obraz zavěšen. Věnujme mu několik slov, protože obraz za nic nemůže, je mlčenlivým svědkem a úředně je odhadnut na 65 tisíc. Eda přišel na první schůzi katedry do paláčku, kde obraz visel, mlčel a svědčil. Co ten už toho viděl, ó já! Pro některá společenská uspořádání je zřejmě výhodné, když se lidé obklopují obrazy a nikoliv lidmi. Obrazy nekecají. Nikdy.

Jedním z Tondových předchůdců byl docent Martinák, jemuž byla katedra svěřena kdysi se stejným záměrem jako nyní Ton-

dovi palácek. I Martinák si měl vylámat zuby a katedra měla být pro něj taky danajským darem. Leč kolik takových pokusů v dějinách bylo, jak výše řečeno. Pokusy ztroskotaly, Martinák nikoliv.

Jednoho rána, pod obrazem, se sešla katedra na súrnú schôdzu, ktorou Martinák svolal v noci individuálne telefonicky. Bylo jasné, že buď vypukla kontrarevoluce, nebo se Martinák zbláznil. V napjatém očekávání jsme jako školáci povstáním pozdravili vstoupivšího Martináka, který se rozložil do křesla, vytáhl notýsek a zahájil schůzi, tedy schôdzu. Súrnú. Požádal Julii Havlasovou, aby zapisovala, a jal se pronášet.

Gramatikům, kteří žádají předmět, tedy odpověď na otázku, co že začal pronášet, odpovídám, že nevím. Prostě pronášel. Ten obraz, čo visí hore, je typický výraz buržoázného oného, pretože je plný žrádla. Je to buržoázný oný a kultúry sú dve, soudruzi. Je kultúra buržoázna a oná. A ten obraz je plný žrádla a samorost, čo som priniesol, je hore nohami a to sa mi nepáči, lebo ten samorost to bol človek ani zašlapuje zmiyu a teraz, ak to ktosi obrátil, soudruzi, je to zmiye, ktorá zožerie človeka. A všeci, píšťe súdružka Havlasová, všeci, vrátane oného, sa dostavíte na disciplinárnu komisiu. Pak se utíšil, přešel z českoslovenštiny, o níž docent Beneš škodolibě prohlašoval, že je důkazem správnosti názoru jeho slavnějšího jmenovce o československém národě, do srozumitelnější češtiny a dodal, že kultúry sú dve. V tu chvíli jsem tomu uvěřil, ač do té doby jsem měl o tomto axiomatu jisté pochyby. Kultúry sú dve. Veru.

Honza Mužíček, astenický typ, velice laskavý, velice slušný, velice zdvořilý a velice bojázlivý, byl mluvný vždycky ve chvílích,

kdy to mělo ten nejmenší smysl. Pravil docentu Martinákovi, který hodlal ukončit súrnú schôdzu, že ten obraz maloval malíř komunista, který byl vězněn v koncentračním táboře, že to není a nemůže být žádné buržoazní umění a ještě to nějak dál rozkecával. Martinák se na něho díval s jistou útrpností, kterou mu dovoľovala poměrně časná hodina, a pravil, že kultúry sú dve, súdruh Mužíček. Dve.

Potud věc viděl obraz. Neviděl arciť, jak všichni, vrátane oného, jdeme na disciplinárnu komisiu. Čekal nás sám profesor, o němž byla řeč výše, profesor lišák, profesor sociologická kobyla. Aniž se na cokoliv ptal, pravil před námi všemi, co že to tam ten Martinák blbne, co mu to posíláme za zápisy ze schůze, že tam nemáme asi nic jiného na práci než jakési žrádlo, jakýsi obraz a samorost, že přece ten obraz viděl a proboha, že je to Kubišta, tak vo co de. Nikdo z nás mu neřekl, že za prvé de vo to, že to není Kubišta, ale Filla, a za druhé vo to, že kultury jsou dvě. Ale to snad jako náš nadřízený musel vědět.

Pod tímto obrazem tedy začala první schůze katedry, na níž jsme čekali velký průser docenta Beneše, neb docent Beneš se prokazatelně odcizil kolektivu katedry, kovraly nekladl, nábytek nestěhoval a na všechno tento. Omyl. Soudruh docent, všimněte si, že soudruh docent byl toliko jeden, ač soudruzi docenti byli na katedře tři, tedy soudruh docent zahájil schůzi dlouhým, předlouhým monologem, v němž rozvinul některé myšlenky nějakého soudruha z nějaké porady, připomenul nebezpečí revizionismu, přičemž mi šibalsky pohrozil, pohovořil o agresivních plánech maoistické Číny, důvěrně nám sdělil, že od soudruhů ví,

že se vlna zdražovat nebude, tak hlavy vzhůru, soudružky, načrtl základní myšlenky nového vysokoškolského zákona, zejména způsob jmenování rektorů, což nás ovšem zajímalo ze všeho nejvíce, a skončil posléze tím, že by bylo omylem se domnívat, jak se někteří domnívají, že jeho místo na katedře je nějakým pádem. Soudruzi rozhodli, že se má více věnovat vědecké práci. Proto mu dali katedru a paláček nádvarkem.

A o Edovi ani slovo. O katedře ani slovo. O tom, co budeme učit, ani slovo. Nic jsme nechápali. Pak byla přestávka a šli jsme kouřit. Soudruh docent byl zapřísáhlý nekuřák, takže jsme na renovovaném záchůdku zahaleni v oblaka kouře byli v poměrném bezpečí. První promluvil Eda. Jindy vždy kulantní a zdvořilý pravil, že to čekal. Vidíte, volové. On si myslí, že mluví k plénu úv a ne k šesti čičmundům a že řídí Varšavskou smlouvu a ne ten zbyteček katedry, co po mně zbyl. Na mne holt, pánové, nezbyl čas. Já kladl, Eda nekladl, já myl, Eda nemyl, já stěhoval, Eda nestěhoval. A vyšlo to nastejno. Pro teď i pro budoucnost. Nyní i vždycky až na věky věkův.

Řekneme-li, že začal všední život katedry, máme jen zčásti pravdu. Žádný den na katedře nebyl všední, neboť od prvního dne, od první chvíle, co jsme vstoupili do renovovaného paláčku, začala jedna veliká férie, jedno velké tóčo, jeden veliký mumraj a jako nehybný spiritus agens za každou tou férií, za každým tím tóčem i každým mumrajem stál sám soudruh docent. Neb on sám byl skvělým organizátorem skandálů, skandálků a skandálíčků, protože kde nebyly, tam si je vymyslel. A ony nebyly skoro vůbec, takže řídit katedru byla šílená makačka na bednu, jak říkali

studenti. Vymyslet tolik blbostí za tak krátký čas byl výkon věru hodný ceny Jana Amose Komenského. Ale soudruh docent ji dostat nemohl. On ji už totiž měl.

Jen stručně se zmíníme o organizačních změnách, jež na katedře soudruh docent provedl hned na první schůzi. Nepřikládali jsme jim význam. Funkci tajemníka katedry dočasně zrušil s tím, že tyto v této náročné době náročné úkoly bude plnit sám. Tajemníkem jsem do oné památné schůze byl já. Poté jmenoval odborovým důvěrníkem soudruha Mužíčka. Do té doby byla důvěrníci Julie Havlasová. Docenta Martináka jmenoval referentem pro sčsp. Do té doby to dělala doktorka Miluše Hamanová, o níž ještě nebyla řeč, ale bude. Sám také převzal funkci referenta pro vědeckou a publikační činnost, protože on se se soudruhy zná a bude to tak lépe. Do té doby dělal vědu jako funkci Eda Beneš. V té době jsme měli za to, že co soudruh docent činí, dobře činí. Renovovaný paláček, v nějž přece nikdo nevěřil, toho byl důkazem. Zproštění funkcí jsme se cítili volní jako ptáci. Jen vzlétnout. Nepochopili jsme, že je jemný rozdíl mezi vzlétnutím a vylétnutím. Soudruh docent to ale pochopil dávno, takže jeho humanismus byl jaksi účelový. A účel světí prostředky. Co naděláš.

Dříve jsme mívali schůze katedry tak jednou za měsíc, teď každý týden. Dříve schůze trvala dvacet minut, teď tři hodiny. Dříve jsme dotazníky, formuláře, výkazy, zprávy a jiné více či méně zbytné papíry vyplňovali jak bůh dal, vědouce, že to stejně nikdo nečte, teď jsme vyplňovali nejméně dvakrát, protože soudruh docent je vyplněné přehlédl, opravil, doplnil, opatřil poznámkami a vrátil k přepracování. Dříve jsme... ale čo bolo, to bolo, terazky som

majorom. Čas oponou trhnul a změněn svět. Čas nový nové chtěl mít činy. Měl je mít.

Na čtvrté schůzi soudruh docent oznámil, že je nejvyšší čas katedru posílit a omladit. Co omlazení se tkne, neměli jsme námitky, ačkoliv do důchodu jsme téměř všichni, kromě Milušky Hamanové, měli v průměru osmnáct let. Pokud však jde o posílení, cítili jsme zradu, protože jsme věděli, že ty kádrové posilovací prostocviky mohou katedru posílit podobně, jako posílily katedru japonštiny. Zůstal na ní jeden externí penzista, který jediný uměl japonsky, zato přibýlo několik zdatných perspektivních mladíků a mladic, z nichž někteří věděli, že hlavním městem Japonska je Tokio, mnozí tušili, že se v Japonsku mluví japonsky, a všichni si byli jisti tím, že japonština je jazyk do té míry nesrozumitelný, že nemá naději na přežití ve světě, který spěje k odstranění národnostních a jazykových hranic a v němž se bude patrně v blízké budoucnosti mluvit výhradně česky. Možná i některým větším slovanským jazykem. Předpokládali jsme nicméně, že docent doktor Káně doktor věd nedopustí, aby náš milovaný obor učili neodborníci. Ale člověk miní, pán Bůh mění. Co tedy naděláš.

Soudruzi, řekl docent Káně, který vždycky říkal soudruzi, ačkoliv mezi námi šesti byly dvě soudružky, třebas jen odborářky, soudruzi, katedra bude posílena soudružkou Tamarou Dobrou. Nebudu vám ji dlouho představovat, pokračoval, ač k představování nebylo důvodu, neb žádnou Dobrou ani Špatnou jsme široko daleko neviděli, nebudu vám ji dlouho představovat, řeknu jenom, že soudružka je členka strany, manžel člen strany, maminka členka strany, otec voják a člen strany a soudruzi, sou-

družka je ženská. Při vší úctě k osobním zálibám docenta Káněte, jichž ostatně nebylo mnoho, to byl gól. Soudružka je ženská. No a?

Takové No a? si může dovolit jen člověk zhola nevědomý. A takoví jsme byli. Jen zhola nevědomý člověk se může ptát, co že soudružka, která je nadto ženská a s takovým rodokmenem, vlastně bude učit. Tuto hrubou nevědomost hlasitě projevila Honza Mužiček, který se tedy dotázal. Soudruzi, tak otázka nestojí. Otázka stojí tak, že katedru je třeba posílit a omladit. Otázka stojí tak, soudruzi, že se nás soudruzi budou ptát a hlavně mě se soudruzi budou ptát, soudruzi, jak jsme katedru posílili a dobudovali. Tak stojí otázka. Ted' otázka stála správně a svět mohl jít dál svou cestou. A šel.

Předpokládali jsme, bože, co všechno jsme předpokládali ve svých intelektuálně atrofovaných mozcích, že soudružku Dobrou neznáme a že snad bude, řekněme si to, soudruzi, na rovinu, pro katedru přínosem. Ne-li zrovna posílením. Znali jsme ji všichni. Všichni jsme ji učili, jenom to jméno nás pletlo. Provdavši se změnila jméno a povila dítě. Posilovala katedru tím, že dva roky vybírala příspěvky ROH a pilně se připravovala na výuku, kterou nikdy nezačala, protože odešla na druhou mateřskou dovolenou. Teprve pak jsme pochopili hloubku argumentace soudruha docenta. Byla to ženská.

První posilovací cvik jsme tedy zvládli, nikoliv na výbornou, ale řekněme uspokojivě. Druhý cvik byl obtížnější. V případě prvním stála na konci cviku měkká žíněnka v podobě nám všem známé hodné soudružky Dobré. Nomen omen. V případě druhém takové žíněnky nebylo. Druhý případ byl obestřen tajemstvím. O sou-

družce jsme věděli, že je etnografka, což nám soudruh docent sdělil, zřejmě poučen nejapným dotazem Honzy Mužíčka. Nebylo nám sice známo, k čemu je na katedře dobrá etnografka, ale vzhledem k nevyzpytatelnosti cest Páně jsme se již neptali. Ani Honza Mužíček. Soudružka nebyla také nijak dlouze představována, neb se představila sama. Dekadentní básník by jistě řekl, že vstoupila oděna lehkým oděrem. Znalec by registroval Chanel číslo pět. My pánové (osmnáct let před důchodem) jsme sami konstatovali podstatnou kádrovou charakteristiku. Byla to ženská.

Tak už nám zbývá jen Sváťa Háša, pravil Honza Mužíček, který snad díky svým žaludečním vředům měl smysl jen pro suchý, malounko přičernalý humor. Sváťa Háša byl taky náš student. Zápolil se vším, s čím se zápolit dalo. I se mnou zápolil a to už je co říct. Když jsem ho zkoušel z metod výzkumu již po čtvrté, uvážlivě jsem zvolil otázky co nejjednodušší, nevěda arciť, co pro futuro činím. Zeptal jsem se ho, co je to pilotáž v sociologickém výzkumu. Podíval se na mě útrpně. Měl za to, že ho zkouším z letecké akrobacie, která se na naší fakultě ještě nevyučovala. Odpověděl jsem tedy sám, že jde o přípravnou fázi výzkumu atd., atd., a posléze položil otázku další. Vycházeje z předpokladu, že Sváťa jako elév v laboratoři pro dlouhodobá šetření spotřeby ovšem musí vědět, co je to soubor osob, jichž se pravidelně dotazujeme, položil jsem otázku Panelová šetření. Sváťa se urazil. Podle Svátova názoru se ani stavebnictví na naší fakultě zatím nevyučovalo a vyučovat ani nemělo. Nevím, mám-li dobré srdce. Ve fyziologickém smyslu nikoliv. Ale dal jsem mu to za tři, nevěda co činím. Tak už nám zbývá jen Sváťa Háša, pravil Honza Mužíček, nevěda co říká.

Fait accompli je hotová věc. Před hotovou věc nás soudruh docent postavil, když nám představil Sváťu Hášu jako novou posilu katedry. Nebylo úvodu, nebylo představování. Soudruh docent tušil a tušil oprávněně. Oprávněně tušil, že Sváťu Hášu všichni známe, takže by mohly být dotazy. Ale stejně oprávněně tušil, že k žádné vzpouře nedojde. Ke vzpourám dochází, když ti nahoře nemohou a ti dole nechtějí. Přesněji – k vítězným vzpourám dochází, když ti nahoře nemohou a ti dole nechtějí. My jsme sice nechtěli, ale on mohl. My jsme mohli nechtít sebevíc, ale on mohl ještě víc. Což vypadá jako rým, ale není jím. Takže proložíme toto sdělení veršem, abychom si malounko oddechli, než se Sváťa Háša uvede.

Již vzhůru v kopec v dál
my jdeme stále vzad
kdo chvíli zůstal stát
již stojí napořád
Již vzhůru v kopec vzad
snad by ses nenadál
že kopec konec vzal
tak vzhůru v kopec v dál
vždyť kopec před svůj má
ba i snad svůj zad

Soudruzi, pravil Sváťa Háša na schůzi katedry, kde se měl uvést, soudruzi, já bych chtěl a moc rád bych teda soudruhu docentovi poděkoval, protože můj otec teda jako tatínek, soudruh docent

tatínka teda mého otce jako zná, tatínek byl nemocen a tak bych soudruhu docentovi velice rád, protože on zařídil teda tam u nás, protože tam má známé, takže tatínek se teda z toho dostal a já bych chtěl využít této příležitosti a tak soudruhu docentovi tímto děkuju. Děkuju, soudruzi, za pozornost. Není zač, Sváťo.

Na základě této skvělé logiky Sváťovy inaugurační řeči se mohl stát členem katedry i žebrák, jehož soudruh docent obdaroval troničkem, nebo instalatér, jemuž soudruh docent šoupl stovku, aby v našem palácku zase tekla voda. Ale členem katedry se nestal ani žebrák ani instalatér. Stal se jím Sváťa Háša a já dodnes nevím, co by bylo bývalo lepší. Co naděláš.

Když jsem byl vzápětí po schůzi povolán k soudruhu docentovi, abych o čemsi mezi čtyřma očima referoval – to byl takový zvyk, aby každá pitomost byla obestřena tajemstvím větším než Hegelova Fenomenologie ducha pro učitelku mateřské školy –, osmělil jsem se, spoléhaje naivně na staré, dávné přátelství, říci soudruhu docentovi, že měl Sváťu Hášu přece jen instruovat, protože z jeho vystoupení nebylo jasné, co že bude na katedře dělat, a že vůbec ten exkurs o tatínkovi byl jaksi nadbytečný. Soudruh docent se dlouze zamyslel, což bylo znamení více než nedobré. Tak ty si myslíš, pravil posléze, že Sváťa nebude jako vědec, že se jako vědecký pracovník neosvědčí, to jsi tedy vysoudil z jeho projevu, jo? Ačkoliv nebylo třeba, abych se tohoto závěru dopracoval složitou cestou exegeze Sváťova projevu, nenašel jsem sílu či jak se říká občanskou odvahu, abych mu to řekl. Abych soudruhu docentovi zcela otevřeně řekl – Sváťa je kardinální blb, všichni to víme a ty to víš taky a katedru ani studenty přece Sváťův tatínek

nezajímá. Tak to jsem neřekl, ale i to stačilo soudruhu docentovi k dlouhodobé, významné zamlklosti, do níž se uzavíral, kdykoliv jsme se setkali. Je pravda, že katedru ani studenty Sváťův tatínek nezajímal. Zajímal však soudruha docenta.

Vztah Rosti Háši, jeho tatínka a soudruha docenta nebyl obestřen tajemstvím příliš dlouho, by-li jím vůbec kdy zahalen. Objasněme si věc na příkladu ze života a z téže doby. Šel jsem navštívit profesora Silného, jehož jsem léta znal a který byl ve straně, ale komunisté mu byli pro legraci, kterou arcíže tajil. Byl ostatně první, kdo u nás napsal stať, v níž doložil, že Lenin ve svém slavném a jediném filosofickém spise vůbec neporozuměl Helmholtzovi, takže jeho kritika je vlastně snůška nadávek a blábolů. Řekne-li se to v jazyce královny věd, nezní to ovšem tak ošklivě. Tedy – jda k profesoru Silnému třímal jsem v ruce pomeranč, asi jsem si předtím přečetl nějakou poučnou stať o tom, proč se abcházští starci dožívají tak často sta let. Vstoupil jsem do jeho pracovny zahalené tabákovým kouřem a podivil se jeho podivu. Po chvíli, když jsem mu pomeranč nabídl, pravil – nechápu, jak můžeš jíst takový polotovar v syrovém stavu...

Otec Sváti Háši byl tedy ředitelem jedné významné továrny na Moravě, která se zabývala oním alchymickým procesem, v němž se syrový ovocný polotovar proměňoval ze stavu tuhého v požitelný stav tekutý. Přátelství mezi otcem Sváťovým a soudruhem docentem tedy bylo zprostředkováno ovocem, zcela nepochybně. Ostatně některé studentky naší katedry měly možnost, nedobrovolnou sic, leč přece jen, tyto ovocné produkty ochutnat. Byly stejně chutné jako některé výroky páně docentovy.

Ovoce roste většinou na stromech, jež poskytují dřevo, z dřeva se hotoví trámy a z trámů dřevěná obložení interiérů. Interiéry se pak zabývají buď amatéri, nebo architekti. A tak Sváta Háša jako reprezentant ovocného stromoví přece jen ku prospěchu katedře byl a současně měl blízko k Jiřině Jakubové, která byla stejně jako on reprezentantkou stromů, dřeva, prken a interiérů. Ne že by Jiřina byla dřevo či interiér, leč sošná jako strom byla, všechna čest. I ona se stala posilou katedry, protože podstatnější než všechno výše uvedené bylo to, že její manžel byl architektem. V té době totiž soudruh docent budoval to, čemu se říkalo druhé bydlení, kdesi v severních Čechách, a zde bylo přece jen architekta třeba, zvláště když byl po ruce, vlastně v hrsti. Ona totiž Jiřina neuměla zhola nic, ale co neuměla ona, uměl pan manžel.

Architekt Jakub byl architekt znamenitý, udělal několik interiérů známých pražských vináren a bytů několika zasloužilých soudruhů. S Jiřinou sice nežil, ale aby měl pokoj svatý, byl ochoten vybudovat interiér čertu nebo ďáblu. A tak inženýr architekt Jakub budoval interiér a Jiřina dobudovala katedru. Jak patrně, všichni jsme budovali, někteří jsou povoláni, jiní jsou předvoláni a ti poslední jsou poslání. Z tohoto úsilí, řízeného toliko Prozřetelností, vyšel nutně výsledek, který nezamýšlel nikdo z nás. A tak soudruh docent budoval katedru podle svého záměru, tedy k obrazu svému. Byl obklopen lidmi, kteří mu měli být za něco vděční, a na principu této vděčnosti měla katedra fungovat. Ale vděčnost není ona hmota, na níž lze budovat něco kloudného. Ani v lásce, ani v životě. A na katedře už vůbec ne.

O nevďčnosti tohoto světa se měl soudruh docent brzy přesvědčit. Byl z titulu své kdysi vysoké partajní funkce členem vědecké rady univerzity. Jeho přesvědčení, že přechod z dvousetčlenného ústavu na šestičlennou katedru není politickým pádem, ale cestou, kterou mu strana nabídla k dosažení velkých vědeckých výsledků, bylo naprosté, bezelstné a upřímné, jako by mezi nimi tolik let nežil. Stejně tak si byl jist tím, že i místo ve vědecké radě je jisté a trvalé. V té době bylo, nemýlím-li se, pět doktorů sociologických věd (DrSc.), z čehož tři byli z tak zvaných mimořádných důvodů nepoužitelní. A tedy ve vědeckých radách neměli co pohledávat. Soudruh docent si tedy byl jist tím, že je vědecké radě nutnou ozdobou a že je stejně nepostradatelný jako obor, který reprezentoval. Tentokrát se kupodivu zmýlil, podstatě své mýlky však nikdy neporozuměl, ač byla tak prostá. Snad až příliš.

Odvolání soudruha docenta z vědecké rady nebylo totiž ani dílem rozmaru ani věci náhody. Soudruh docent vycházel z mylného předpokladu, že rektor, tedy Fricek, jak mu rozkošně říkal, mu přece musí být natrvalo vděčný za to, že jej právě on, když byl kdysi mužem číslo jedna českého školství a vědy, do rektorského úřadu navrhl a jménem strany uvedl. Tonda, nemaje latinského vzdělání, ovšem nevěděl, že *tempora mutantur et nos mutamur in illis*, což přeloženo do dobového jazyka znamená, že změní-li se struktury a tvá pozice v nich, změní se – rozhodně ve vztahu k tobě – i ti, kdo tyto struktury tvoří. Příliš složité, pravda. Pozice Tondova se změnila, nikoliv však pozice Frickova. Fricek by byl Tonda ve vědecké radě asi lhostejně toleroval, ostatně říkalo se, že je po poledni díky ovocným nápojům stejně nepoužitelný, Tonda

však nepochopil, že Fricek již není Fricek, ale Jeho Magnificence soudruh rektor. Nebylo tedy lze na vědecké radě říkati Frickovi Fricku, což mělo dokládat sílu pozice soudruha docenta. Dokládalo to slabost jeho analytického myšlení a neschopnost poučit se z vlastní zkušenosti. Fricek tedy nebyl vděčný a soudruh docent se tak měl přesvědčit o mezích úlohy vděčnosti v dějinách a na univerzitě zvláště. Ale stejně se nepřesvědčil, nepochopil dialektiku vděčnosti. Svůj odchod nám vyložil jako spiknutí, snad imperialistických či sionistických agentů, ale nebyl v tom sám. Ani já jsem se nepoučil. Sváťa Háša mi za darovanou trojku „z metod“ taky žádnou vděčnost nikdy neprojevil.

A tak nastal čas, který hezky popsal Chevalier ve Zvonokosech. Ale dříve než se dostaneme k Juditě Čuprové a Jarmile Macarátové, které ovšem patří do Chevalierovy knihy, ačkoliv na naší katedře by se vyjímaly stejně skvěle, jest nám začítí skandály záchodkovými nebo aspoň na roveň jim postavenými. Byl jsem v nich aktérem nedobrovolným, leč významným, nevěda proč. Soudruh docent mi však přidělil roli a já jsem ji jako tupý blbec sehrál až do hořkého konce.

Bylo po jedenácté dopoledne, byli jsme na katedře tři, Jiřina Jakubová, sekretářka Zdena a já. Kecali jsme a kouřili, což obojí soudruh docent neměl rád. Seděl ve své pracovně, jejíž popis stále dlužím, a cosi promýšlel. Promýšlet – bylo jeho oblíbené slovo. Nikdy jsem nevěděl, jak se to dělá, byla to nějaká jogínsko-mystická činnost, protože z toho promýšlení obvykle nic rozumného nevzešlo. Nicméně s několika výsledky promýšlení jsem se brzy seznámil. Soudruh docent, brunátný a rozhořčený, zvolal, že je

neuvěřitelné, že tento dopis, soudruzi, tento dopis někdo roztrhl, tedy roztrhl, otevřel a četl. Především tam byly sice dvě soudružky a jeden soudruh, ale to se tak nebralo, a za druhé jsme netušili, o jaký dopis jde. Píše mně soudruh předseda, soudruzi, ten dopis soudruha předsedy někdo roztrhl, soudruzi. Jak roztrhl? Proč? A kdo? Bylo po jedenácté a byli jsme tam tři. Jeden z nás je podezřelý. Tušil jsem kdo, Jiřina a Zdena nikoliv. Svátá prostoto, tušil jsem, že z toho skandálu nevyjdu se suchou či zdravou, jak chcete, kůží. Kde nejsou výsledky – a s touto skvadrou žádné být ani nemohly –, musí být skandály. A na ty byl soudruh docent mistr. Velmistr.

V podatelně totiž místopřísežně a písemně potvrdili, že dopis od soudruha předsedy přišel v pořádku, že se jej kromě toho, že jej soudružky zapsaly do knihy, ani nedotkly, stejně vypověděly i Zdena a Jiřina a já jsem řekl, že o žádném dopise nevím a že ani netuším, o jakého předsedu jde. Inu, chyba první – soudruh Indra, předseda Federálního shromáždění, byl přítel soudruha docenta, aspoň se tak tvářil, protože osudy páně docentovy mu byly zřetelně zcela lhostejné, neb prstíčkem pro něho nahnul. Chyba druhá – na schůzi katedry jsem pravil, že nechápu, proč by někdo ten dopis, který nám byl demonstrativně předložen, někdo trhal prstem, místo aby si jej klidně odnesl z poličky s poštou, v klidu rozlepil, přečetl, zalepil, vrátil, že tedy nechápu, proč by to někdo dělal tak idiotsky. Soudruh docent na to pravil, že neví, proč to někdo udělal tak idiotsky, jak tady říká soudruh Skalka, teda já, ale on že ví, že mnozí dělají mnoho věcí idiotsky právě proto, že idioty nejsou. V té síle dialektického myšlení byl celý Hegel a klasická

německá filosofie. Ale v tu chvíli jsem taky věděl, že jsem odhalen jako rafinovaný pachatel, který si hrál na idiota, ač jím není. Aspoň to mi soudruh uznal. Ten nedostatek idiotství, pachatelství ze mě nesejmul.

Nebudu se k tomu vracet, soudruzi. Pachatel se tedy nenašel. Ale musíme se, soudruzi, z toho poučit. Korespondence každého je nedotknutelná a já si, soudruzi, nepíšu jen tak s někým. To jsme tedy věděli. Po schůzi jsem šel za jednou kolegyní z jiné katedry vylít si srdce. Pravila mi, podívej se, ten dopis byl roztržen prstem, to přece dělá někdo, kdo netrpělivě čeká, co v něm vlastně je, je nervózní, chce ho rychle otevřít, nic nemá po ruce a třeba čeká vyznání lásky. A ono tam není. A co tam vlastně bylo? No právě.

Vážený soudruhu docente, dovol, abych Ti k Tvým narozeninám popřál mnoho zdraví a dalších úspěchů v Tvé stále záslužné práci. Se soudružským pozdravem... Byl konec časů Tondy a Lojzy, tak jako byl konec časů Fricka. Ne, ten dopis jsem neroztrhl, přečetl nám ho sám soudruh docent, asi po půl roce, když tento skandál vystřídaly skandálky jiné. Nic naplat, ale já jsem v tom již jasně lital, to věděli všichni, snad i já.

Když už někdo má křídla, protože jimi byl přírodou obdaruován nebo mu je někdo přilepil, tož ať létá. Nikdo mi nic neřekl, ale atmosféra se kolem mne jaksi zahustila. Tušil jsem, že ve vzduchu, v němž mně bylo létati, ještě cosi dýmá, ale nevěděl jsem co. Přišel za mnou Honza Mužíček a pod podmínkou absolutního utajení mi sdělil, že mně to vlastně nesmí říct. Soudruh docent totiž na schůzi jejich organizace, kam jsme my jen soudruzi odboráři neměli přístup, řekl, že soudruh Skalka se hrabal

dokonce ve stole soudružky doktorky H., o níž zde ještě nebyla řeč. Soudružka H. měla na starosti rozvrh, což byla práce intelektuálně náročná stejně jako její přednášky o současné sociologii v socialistickém táboře. Taková věc, soudruzi, taková věc je bezprecedentní, tak to soudruh docent řekl, bezprecedentní. Hrabat se někomu ve stole je sice neslušné, ale nikoliv bezprecedentní, řekl jsem Honzovi Mužíčkovi. Ale co s tím? Jedině jít za tím holubem a pokusit se...

Tak ještě k tomu holubovi. Sekretářka katedry Zdena měla soudruha docenta ráda dialekticky. Soudruh docent ji totiž na katedru přijal zejména proto, že její hrud' byla mocná a ostatní uchazečky mohly konkurovat tak v psaní těsnopisu. Ale soudruh docent podcenil skutečnost, že i nad hrudí může bdít hlava dialekticky myslící, která je sice ráda, že ji na katedru vzal, protože ke skutečné práci tam bylo opravdu daleko, ale v níž současně trvale bliká světélko, dej si pozor na toho holuba. To odporovalo představě soudruha docenta, že s mocnou hrudí pojí se zakrnělý mozek v dialektické jednotě, nikoliv rozpornosti. Toho holuba mu vymyslela Zdena. V seriálu o nemocnici kdesi na kraji města je scéna slavná a zlidovělá, v níž pan Kopecký, MUDr., říká paní Janžurové, takto vrchní sestře – kdyby blbost nadnášela, vznášela byste se jako holubička. A byl z toho holub. Holub jinotajný, řekněme. Holubice na střeše, holub na katedře, pravila lapidárně Zdena. Je známo, že úvahy o holubičí povaze jsou prokazatelná blbost, ví to každý ornitolog a Herder za to nemůže, že se s žádným neznal. Holub je pták zlý a nesnášenlivý. A vlezlý. A tak tedy s tím holubem jsem se měl utkat.

Půjdu za tím holubem a vysvětlíme si to, snad, řekl jsem Honzovi. To nemůžeš, pravil, protože to bylo přece na naší schůzi, a zdůraznil to naší, ačkoliv jeho moc ani nebyla. A z ní já nic nemůžu vynášet, to by byl průser. Ne, Honzovi jsem průsery dělat nechtěl, byl by ostatně první, na koho by holub pojal podezření. Tak jsem se hrabal ve stole. No a?

No a?, jak výše řečeno, není správná otázka. Je nesprávně položená, zejména je-li položena v nesprávný čas na nesprávném místě, a zrovna tam jsem se přece nacházel. Ale za krátký čas toho byla stejně plná katedra, důvěrnost schůze byla porušena ve jménu roztomilého drbu. Ne že by mě neměli rádi, ale zlomyslnost je přece jen téměř boží dar. Jednu výhodu to ale mělo, protože bylo-li „to“ veřejným tajemstvím, mohl jsem vyrukovat s otázkou. Ale bylo by asi lépe, kdybych narukoval do sedmileté války s nadějí, že mi moje milá zůstane věrná.

Šel jsem tedy za soudružkou, v jejímž stole jsem se hrabal, a zeptal se jí, jak to tedy vlastně bylo, snad bych o tom měl něco vědět. Viděla jsem tě, jak stojíš nad mým stolem a něco si tam čteš. Měla prý tam nějaké soukromé dopisy a pojala podezření, že mě zajímají její soukromá tajemství. Zajímal jsem se o rozvrh, který tam byl rozložen veřejně k nahlédnutí. Ale ty soukromé dopisy prý ležely pod ním. Nemám rentgenové oči, odvětil jsem poněkud nahněván. Proboha, Miluško, to je přece blbost, o co vlastně jde? Já jsem totiž řekla Jiřině Jakubové, jako že si myslím, že ses mohl na ty moje dopisy dívat, no a ona to řekla soudruhu docentovi a on to řekl na té schůzi. Ale že ses mně hrabal v zásuvce, jsem fakt neřekla. Tak jdeme k docentovi, řekl jsem statečně.

Nešli jsme. S ohledem na slabé srdce Miluščino jsme nešli. Že jsem ten infarkt nakonec dostal já, je jiná záležitost, ale o té až jindy. Šel jsem tedy sám, bez Milušky.

Víš, Milane, nasadil soudruh docent familiérní tón, soudružka řekne jednou to, potom řekne ono, to je těžké. To bychom těžko dokazovali. A byl by na katedře skandál a to my nepotřebujeme. Chápal jsem, že skandály tak nějak nepotřebujeme a že se těžko dokazuje, když soudružka řekne jednou to a podruhé ono. Ale omluví se mi někdo za tu blbost, za to podezření? Nechal jsem to být. Věděl jsem, že nežiju v časech omluv a odpuštění. Mlčel jsem. Co naděláš? Nenadělal jsem nic. Ale něco jsem dělat měl. A mohl. Ale o tom taky někdy jindy.

Tento příběh, který má ještě několik peripetií, krizi a žádnou katarzi, jsem nedopsal nikoliv z lenosti, ale proto, že můj přítel (tehdy spisovatel) mi po přečtení krátké části textu řekl – víš, ona se literatura takto nepíše. Ale když já jsem přece nepsal literaturu, psal jsem grotesku. Nebo i groteska je literatura? Podle Gogola prý ano. Ten moudrý spisovatel ostatně končí svou nejslavnější hru slovy – smutno na tomto světě, pánové... S tím opravdu nenaděláš nic.

Poučení (1981)

Nejhorší je, když o někom něco víš a on ví, že to víš. Zvláště, je-li to něco, čím by mohl být, ať už jakkoliv, kompromitován. Například víš-li, že ač pán velkomožný a všemocný, neumí jazyk našeho spojeneckého bratra a nejbližšího přítele a že tedy, jak říkal Majakovskij, azbuky oříšek nerozlouskl. Proto je skleróza to nejlepší, co nás může potkat, tedy prokazatelná a viditelná skleróza. Ale jak předstírat pokročilou sklerózu ve čtyřiceti? Anebo hrát blba a nebýt jím, což je o poznání snazší. Ale od hraní k realitě je, co bys kamenem dohodil, takže riskuješ duševní zdraví. Ostatně stačí pohlédnout na ty, kteří jsou mezi blby ty blby jenom hráli. I na ně byl nakonec tristní pohled.

Některé věci pochopíš, až na ně narazíš čumákem. Pouze číst o tom, že život je spění k smrti, může znamenat snobárnu nebo strádání argumentů k boji proti opravdovému existenciálnímu utonutí. Po tvrdém infarktu si ale náhle uvědomíš, že svíčky je vždycky namále. Pane, zůstaň s námi, neb se již připozdívá... Život je opravdu spění k smrti a náhle to víš.

Nejinak je tomu se Sartrovým – jen zcela zavržen jsi plně svoboden. A všichni se snaží, aby zavržení nebyli, a nakonec stejně většina z nich bude. Na hřbitůvcích, obvykle venkovských, čteme – co jste nyní vy, byli jsme i my. Co jsme nyní my, budete i vy. To platí metafyzicky i pro život časný. Ale co naděláš, když nejsi ještě zcela svoboden.

Dokud funguješ v tom, čemu se říká „struktury“, zdá se ti, že se ve společnosti vlastně nic neděje. Anebo jen málo. Ale až tě odsoudí ke svobodě, náhle se ti bude zdát, že se cosi děje. A čekáš, neb se to musí stát záhy. Cosi velkého. Ale ono se zatím opravdu neděje nic, jenom ty jsi změnil postavení a tedy i pohled na svět. Tak co s tím naděláš? Ale možná to není tak málo.

V roce 2011 vlastním nákladem 250 výtisků vydal
Miloslav Petrusek

Sazba a grafická úprava
Filip Blažek, studio Designiq

Tisk
Carter\ reproplus s. r. o.

Praha 2011